

Steffi Siegert, Carl-Johan Sommar, Karin Hedström och Maria Mårtensson Hansson

Sociala medier i skolan: Styrningslöshet i en värld av styrning

I korthet

Det kan krävas en ökad styrning av användningen av sociala medier i skolan.

Vi kan inte längre prata om skolan som en plats. Användandet av digital teknik möjliggör för skolor att finnas på flera platser, en utveckling som tydliggjorts under pandemin. Och sociala medier har för många skolanställda blivit en naturlig del både i det pedagogiska arbetet och i den dagliga kontakten med varandra, elever eller vårdnadshavare. I en studie om ledarskap och digitalisering i skolmiljön har vi intervjuat runt 80 lärare, rektorer, skolpolitiker och myndighetsrepresentanter. Tonvikten i deras berättelser har legat på hur sociala medier används inom skolan, men också hur användandet styrs.

Skolsystemets utformning, med fokus på valfrihet och en blandning av privata eller offentliga huvudmän som på olika sätt organiserar sina skolor efter de riktlinjer som lagstiftning och Skolverket uppställer, har ökat komplexiteten i skolan. De olika förutsättningarna som olika skolformer ger gör att utmaningar uttrycks olika. Till detta kommer ett stort och varierat antal kravbilder på bland annat elevernas ämneskunskaper, antalet undervisningstimmar, dokumentation och att skolor ska bedriva systematiskt kvalitetsarbete för att löpande säkerställa att de organisatoriska rutinerna fungerar.

Utformningen av skolsystemet och floran av kravbilder visar på de svårigheter som rektorer och lärare möter i arbetet. Till detta har olika sociala medier kommit att ställa skolväsendet inför ökade krav på tillgänglighet, och bygger förväntningar på lärares och skolledares närvaro utanför skolbyggnaden. Genom att vara en självklar del i mångas vardag skapar sociala medier nya förväntningar på lärarrollen, och trots att skolan till stora delar detaljregleras lämnas inte sällan frågor som berör användningen av sociala medier därhän. Våra intervjuer visar att användandet av sociala medier delvis har

blivit integrerat med undervisning och administration, vilket gör att lärare och rektorer behöver svara mot en utökad kravbild som skapar olika dilemman.

Ett första dilemma är *avvägningen mellan arbete och fritid*. I sammanhanget tecknar både lärare och rektorer bilden av läraryrket som ett "kall", ett yrke där arbete och fritid smälter ihop. Förhållandet gäller även för sociala medier. Våra intervjuer visar att kontakten med jobbet genom sociala medier blir nästan oundviklig. Varje inlägg, kommentar eller meddelande upplevs knappt ta någon tid att läsa eller skriva. Lärare pratar här om att de formar ämnesgrupper på sociala medier, att de kommer i kontakt med elever och i vissa fall även vårdnadshavare via sociala medier, men också att det uppstår digitala relationer med kollegor. Den utökade kontakten med omgivningen har gjort det allt svårare för både lärare och re-

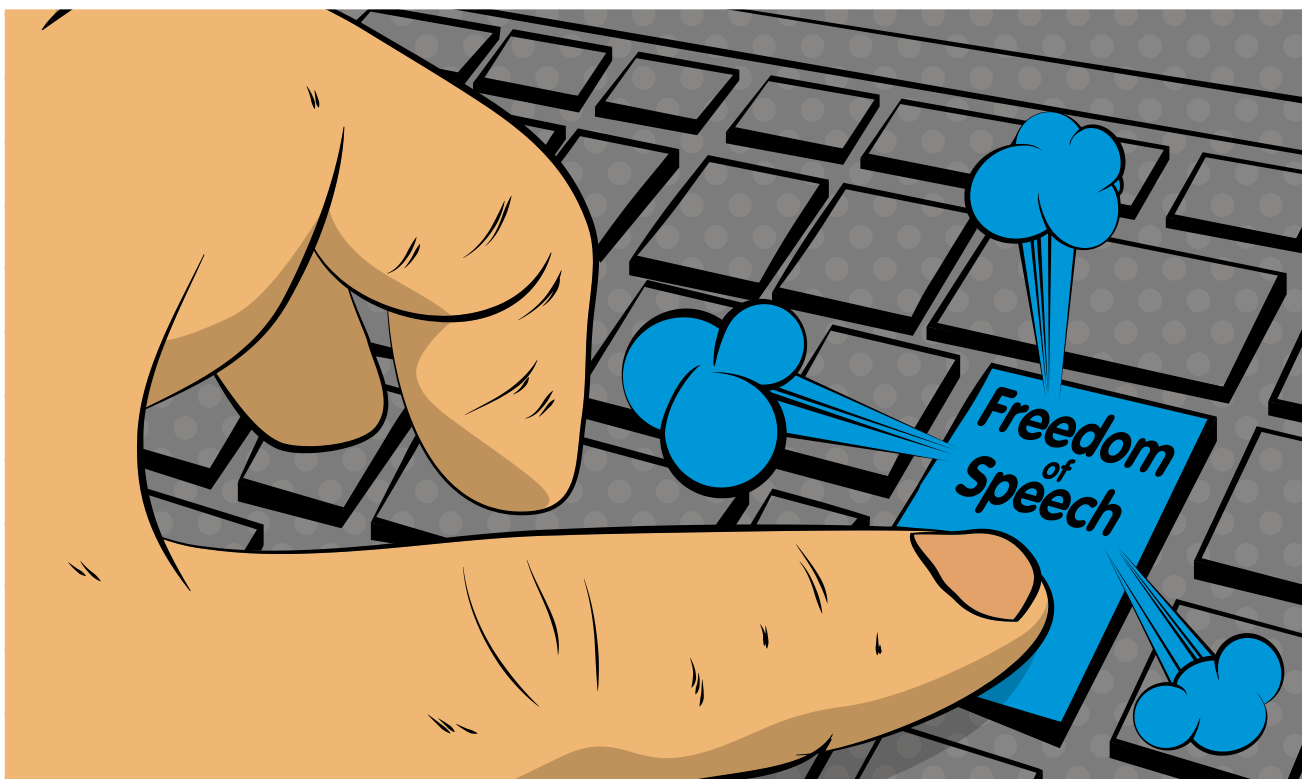
lärare och rektorer behöver svara mot en utökad kravbild som skapar olika dilemman"

torer att göra en gränsdragning mellan vad som är fritid och vad som är arbetstid. Ur våra intervjuer framträder återkommande fall där både lärare och rektorer delar upplevelsen att sociala medier gör att arbetet upplevs vara ständigt närvarande. Bland annat förklarar en lärare på en skola i Stockholm svårigheten med gränsdragningen genom att diskutera hur arbetet ständigt är i gång:

Jobbet är i gång hela tiden. Men dels funkar jag så som person. Det har mycket att göra med att jag är intresserad av mitt jobb. Och sedan så är jag lärare i botten. Man är i gång och jobbar hela tiden.

Räknas arbetsinsatserna över året kan betydande delar av den privata tiden komma att spenderas på yrkesmässig närvaro på sociala medier. Att vara ständigt uppkopplad och närvarande kan vara gynnsamt för både den anställde och för arbetsgivaren, men kan också få negativa konsekvenser för båda parter. Ökade förväntningar eller kravbilder på tillgänglighet kan även medföra att skolanställda möts av att arbetsbördan ökar. När arbetsmiljön når utanför de organisatoriska gränserna blir det allt svårare för arbetsgivare att kontrollera samt få till ett bra och framåtriktat arbetsmiljöarbete. Detta kan leda till högre sjukskrivningstal och en ohållbar bemanningssituation.

Ett andra dilemma är att det hos en del finns en *motvilja mot att reglera* användning av sociala medier inom de delar

som berör arbetet. I kontrast till de delar av skolan som har en hög grad av styrning, visar våra samtal med lärare och rektorer på en motvilja mot att styra frågeställningar som berör sociala medier. Här upplevde skolledare att deras inblandning i frågan kunde missuppfattas som en inskränkning i yttrandefriheten. En av rektorerna reflekterar kring problematiken att styrning kan uppfattas som censur när hen förklarar:

Vi ska göra det, men det kan också uppfattas som känsligt att jag går in i ... Nu måste jag anpassa. Jag får inte uppfattas som att jag lägger någon censur på någon.

Det finns en tydlig oro att styrningen kan gå för långt, och våra intervjuer visar hur flera rektorer uttrycker en ovilja att styra användandet av sociala medier över huvud taget. I deras resonemang lutar de sig mot yttrandefrihets- och arbetsmiljölagsstiftning, i båda fallen möjligtvis lite förenklat. Samtidigt som det finns en motvilja hos en del rektorer och lärare mot att reglera användning av sociala medier så påtalar man avsaknaden av organisatoriska styrmedel. I fallet med sociala medier är det ofta upp till den enskilda läraren eller rektorn att hantera de problem som uppstår. Följden blir att lärare och rektorer måste handskas med både de positiva och de negativa sidorna av sociala medier: allt från elever som genom många "likes" och många "vänner" på sociala medier får högre status i klassrummet, till elever som kontakter lärare

Ett återkommande ämne i våra intervjuer var just avsaknaden av styrning av den här typen av medier och behovet hos främst skolledare av att försöka åstadkomma samsyn på hur sociala medier bör användas inom skolenheterna”

på deras privata sociala medier med frågor som relaterar till undervisningen. Även föräldrar kontaktar lärare och rektorer genom sociala medier och förväntar sig ofta ett omedelbart svar, oavsett tid på dygnet.

Ett tredje dilemma berör den *utökade lärar-/skolledarrollen*. Intervjuerna visar att sociala medier har fått en viktig roll för kollegial dialog samt tillför nya arbetsuppgifter för både lärare och skolledare. Tillgången till ett digitalt lärarkollegium som är fritt tillgängligt bortom den egna skolans väggar kan både förstärka och underminera den professionella utvecklingen. Men vad händer när en lärare ser uppdateringar med lektionsidéer i matematikgruppen klockan åtta på kvällen, när hen egentligen ville kolla på vännernas hundvalpsbilder? Hur hanterar lärare och rektorer föräldragrupper på Facebook där några medlemmar låter sitt missnöje flöda fritt? Även här kan gränsdragningsproblematik uppstå, och privatlivet sammanflätas med det professionella jaget. Ser vi i stället till de arbetsuppgifter som tillkommit, diskuterar många rektorer behovet av att vara närvarande på sociala medier för att motverka ryktesspridning eller försöka stävja mobbning. Behovet av att kontrollera informations spridning framträder även genom våra intervjuer med skolchefer. Här är intresset att vårdnadshavare får information om elevernas skolgång från en tillförlitlig källa och inte nödvändigtvis genom sociala medier.

Dessa dilemman visar på svårigheterna att hantera hur sociala medier ska användas och om, och i så fall hur, dessa medier ska styras. Ett återkommande ämne i våra intervjuer var just avsaknaden av styrning av den här typen av medier och behovet hos främst skolledare av att försöka åstadkomma samsyn på hur sociala medier bör användas inom skolenheterna. Även lärarna pratar om avsaknaden av en organisatorisk samsyn på användning av sociala medier.

Både lärare och rektorer beskriver olika sätt att använda sociala medier som relaterar till deras jobb. Många är Facebook- och/eller Instagramvänner med kollegor och före detta kollegor. De flesta är även med i olika Facebookgrupper som handlar om lärarnas ämnen eller specialkunskaper. Några är medlemmar i grupper som relaterar till just deras skola och några använder Snapchat och Instagram i kontakten med sina elever. Givet den maktobalans som kan uppstå mellan de vuxna, betygsättande och myndighetsutövande lärarna och de för det mesta omyndiga eleverna kan det också finnas etiska aspekter att ta i beaktande när man försöker att använda eller styra användningen av sociala medier i skolmiljön.

Skolan behöver diskutera hur man vill använda sociala

Om författarna

Steffi Siegert är biträdande lektor i företagsekonomi vid Södertörns Högskola. Steffis forskning handlar om digitalisering och hållbarhet. Hon är särskilt intresserad av den föränderliga naturen av arbete och har skrivit om det gränslösa arbetet.

Carl-Johan Sommar är doktorand i statsvetenskap vid Linköpings Universitet. Sommars forskning handlar om hur kommunala förvaltningar tar sig an och verkar för att lösa olika utmaningar kopplade till digital förvaltning och hållbarhet.

Karin Hedström är professor i informatik med en forskning inriktad på värderingarnas roll i användning och utformning av IT-system. Hedströms forskning bedrivs främst inom områdena informationssäkerhet och IT-system i offentliga verksamheter.

Maria Mårtensson Hansson är professor i företagsekonomi vid Linnéuniversitetet, Stockholm Centre for Organizational Research samt Akademin för ekonomistyrning i staten. Marias forskning handlar om strategisk ledning och styrning inom offentlig sektor. ■

Artikeln är en del av forskningsprojektet "Ledarskap för en hållbar digital arbetsmiljö – Teknikstrategier och arbetslivets gränser" finansierat av Afa försäkring.

medier. I vissa fall kan det även behövas en tydligare styrning, i form av olika policyer eller riktlinjer, som reglerar användandet av sociala medier och bidrar till tydligare gränser kring vad som är arbete eller vad som är fritidssysslor. Intentioner och initiativ för att försöka styra sociala medier har sannolikt möjlighet att skapa kontinuitet och förutsägbarhet kring olika förväntningar på användandet, och därigenom tydliggöra gränslinjerna mellan privatliv och arbetsliv. Riktlinjer tillför möjligheter att staka ut en vägledning för hur anställda kan förhålla sig till att ständigt vara uppkopplad. Riktlinjer kan även underlätta för skolanställda att möta olika förväntningar på digital närvaro eller digitalt deltagande. På så sätt tydliggörs användandet av sociala medier, varför riktlinjer också kan skydda mot godtycke från olika ledarskapsnivåer och en ohållbar arbetsbelastning.

Ytterligare ett argument som talar för en tydligare styrning av sociala medier i skolan utgår från ett demokrati- och rättviseperspektiv: vem är inkluderad och vem är exkluderad när undervisning och skolan blir alltmer digital och ska finnas tillgänglig på fler platser? Facebook, som är plattformen där de flesta ämnesgrupper formas, ägs av det amerikanska börsnoterade bolaget Meta, som har friheten att utesluta användare utan förvarning. Vad händer med lärarnas tillgång till den kunskapsbas som de har varit en del av att skapa? De flesta sociala medier är gratis för användaren men finansieras genom att sälja information på ett eller ett annat sätt (genom annonser), vilket också kan medföra att användaren och dennes information blir en vara.

Sociala medier är flytande vad gäller både tid och rum. Egenskaperna skapar olika dilemman som bidrar till en ökad komplexitet i en redan svårstyrd verksamhet. Även om sociala medier underlättar för kommunikation mellan skolans alla berörda parter och bidrar till utökade möjligheter att förstärka elevernas ämneskompetens, väcks svårlösta dilemman för de skolanställda.

Privatliv möter yrkesliv på olika digitala plattformar, och den ökade användningen av sociala medier medför en ökad arbetsbelastning som uttrycks genom en ständig närvaro i olika digitala forum. Samtidigt tillförs de skolanställda nya uppgifter vid sidan av deras befintliga roller. Sammantaget tecknas en bild där användandet av sociala medier inte bara suddar ut gränslinjerna mellan det privata och det offentliga, utan också utvidgar gränserna för den egna yrkesrollen.

Väljer vi att hörsamma de intervjuade har nya gränser, i form av olika organisatoriska riktlinjer eller förhållningssätt, möjlighet att bringa skärpa till de oklarheter som uppstår när privat blir arbete och när arbete blir privat. ■